

Näin joulun ihmeen alla haluaisin jakaa kanssanne ajatuksiani ihmeestä, jonka näin valkokankaalla.

Tanskalainen pastori, näytelmäkirjailija ja kulttuurivaikuttaja Kaj Munk oli turhautunut. Häntä hiersi se, että hänen saarnojaan ja näytelmiään saapuvat kuulemaan täysin eri ihmiset. Hän itse koki olevansa pappina taiteilija ja taiteilijana pappi, mutta kaupunkilaisväestö suhtautui uskontoon kitsaasti ja etenkin kulttuuriväki katsoi kauas eteenpäin, uusiin arvoihin ja aatteisiin. Ihmeiden aika tuntui olevan ohi.

Vuonna 1932 Munkin taiteilijapersoonaa ja hartaan kiihkeä uskonnollisuus löysi kirkkaan yhdistymispisteensä. Kööpenhaminalainen Betty Nansen -teatteri esitti eräänä syysiltana maailmanensi-illan näytelmälle ”Sana”. Näyttelijöiden, ohjauksen tai miljöön keskinkertaisuudesta huolimatta jotain merkillistä tapahtui. Munkista laajan elämäkerran kirjoittanut Gunnar Ollen kuvaa kuinka katsojat liikutuivat ”melkein järkyttävällä tavalla... Illuusion vaikutus oli niin valtava, että maalatut portot permantopaikoilla itkivät kuin heitä olisi ruoskittu eivätkä porvariluokkaan kuuluvat kunnianarvoiset miehet olleet oma itsensä ennenkuin istuivat ravintolassa”.

Menestys oli valtava. Jokainen halusi todistaa ihmeen. Näytelmä levisi kulovalkean tavoin Tanskan ja Ruotsin teattereihin. ”Sanasta” tehtiin kuunnelmia, romaaniversio, tiivistetty versio ja tutkimuksia. Kirjasta otettiin pelkästään Tanskassa ensimmäisen vuoden aikana yksitoista painosta. Ensimmäinen unohdettu elokuvaversiokin siitä tehtiin jo 1943, vuosi ennen Munkin marttyyrillistä kuolemaa natsien käsissä. Kului kuitenkin kaksikymmentäkolme vuotta ennen kuin ”Sana” sai kuuluisimman muotonsa kun 1955 Carl Theodor Dreyer hakkasi ”Sanan” kiveen.

”Sanasta” on lähes mahdotonta kertoa paljastamatta sen tarinaa. Juutinmaan maaseutuväen elämäntapaa dokumentarisoiva teos kertoo tarinan perheestä, jonka rauhasan oloista elämää koettelevat monet murrokset. Uskonnollinen isä on riitaantunut seudun muiden uskovien kanssa ja rinnan elävät herätysliikkeet ovat ajautuneet napit vastakkain. Isän taakkoja ei kevennä mielisairauteen vajonnut teologipoika Johannes, joka kuvittelee olevansa Kristus tai Johanneksen nuorin veli, joka pyrkii väen vängällä herätysliikeraajat ylittävään rakkaussuhteeseen. Tasapainoa kaaokseen luo keskimäinen poika, jonka vaimo Inger odottaa lasta. Jo kahden lapsen äitinä toimivan Ingerin raskaus nousee lopulta elokuvan kohtalokkaimmaksi seikaksi, sillä lapsen synnytys koituu aurinkoisen Ingerin kohtaloksi.

Kuolema ei ole kuitenkaan Ingerin loppu. Katsoja tai lukija saa myötelä todellisen ihmeen, maailman ympärikiertävän todistuksen. Aika pysähtyy, kaikki löytää muotonsa, valo täyttää huoneen.

”Sanassa” kaikki keskittyy loppuun. Mielisairauteen vajonnut Johannes lupaa Ingerin tyttärelle, että hän nostaa äitinne kuolleista. Sen Johannes myös totisesti tekee. Erilaisten ihmisten uskonkäsitykset, ihmeusko ja uskon vilpittömyys joutuu halki teoksen puntariin. Usko ja sen vilpittömyys nousee kaiken keskiöön. Jumalan rakkaudesta kilpailevat herätysliikkeet eivät ennen lopun ihmettä hyväksy rakkautta keskellään ja leipäpapin oloinen kappalainen toteaa jopa hautajaisissa lakonisesti, ettei ihmeitä enää tapahdu. Toista näkökantaa edustavat lapset sekä mieleltään järkkynyt Johannes. Heidän uskonsa on todellista, mutkatonta. Heidän maailmassaan ihmeitä todella tapahtuu ja jokainen rukous tulee epäilyksettä kuulluksi. Samaan ryhmään kuuluu myös ”Sanan” elämänmyönteisin hahmo Inger, joka toteaa eräässä kohtauksessa ihmeitä tapahtuvan kaiken aikaa.

Juutalaisesta viisauksikirjallisuudesta löytyy toistuvana ajatus siitä, että lapsena olemisen merkitsee pelastuksen tilaa. Myös Uuden testamentin evankeliumien mukaan juuri lapsilla on salattu, suora yhteys

Jumalaan. Lapset eivät ole meistä vähäisimpiä kuin kooltaan — muutoin he ovat esikuvallisia. Aikuisista poiketen lapsi osaa myös ottaa lahjan vastaan ilman ansiota.

Näissä hahmoissa kristinusko on kauneimmillaan, puhtaimmillaan. Samalla se on haavoittuvimmillaan. Taivaan valtakunnan ja Jumalan kokemisen aarre on Munkin mukaan lasten ja tämän maailman nöyryytettyjen ja mieleltään järkkyneiden sydämissä. Lapsuus, nuoruus, hulluus ja herkkyyys ovat puhtaan Jumala-kokemuksen neljä ratsastajaa. ”Sana” pitää sisällään myös rajun julistuksen suvaitsevaisuudesta korostaen, kuinka kukaan ei voi päästä järkeilemällä yhtä lähelle totuutta kuin edellä mainitut pääsevät silkalla lapsen uskollaan.

Elokuva ei ole kuitenkaan yritys käännyttää katsojaa ihmettä keppihevosenaan käyttäen. Olennaista on, että Munk ei ajatellut ihmeiden aiheuttavan uskoa. Hänen mukaansa usko aiheuttaa ihmeitä. Ihmeestä syntynyt usko ei kannaa, mutta uskosta syntynyt ihme kantaa halki ajan, ikuisuuteen asti.